مقدمه

صنعت حمل و نقل به عنوان یک حرکت اقتصادی، شامل آن بخش از فعالیت‌هایی است که با استفاده از کلیه شئون حمل و نقل (جاده‌ای، ریلی، هوایی، دریایی و ...) و با به کارگیری زیربناهای مربوطه وظیفه جابجایی کالا و حمل مسافر را بر عهده دارد. در جهان کنونی، بخش حمل و نقل از جمله بخشهای زیربنایی اقتصاد هر جامعه‌ای است که علاوه بر تحت تأثر قراردادن فرایند توسعه اقتصادی، خود نیز در جریان توسعه دچار تغییر و تحول می‌شود. حمل و نقل با ایجاد نقش رابط میان تولید و مصرف به مثابه پلی است که بخشهای مختلف اجتماعی و اقتصادی هر جامعه‌ای را امور آن را به سمت توسعه پیش می‌برند.

ایران امروز پس ازگذشت دو دهه از انقلاب‌شکوهمند خویش، با یک به اعتبار و به امکان توان بالقوه در کلیه بخشهای گوناگون اقتصادی و از آن جمله بخش حمل و نقل در بررسی همواره از گذشته، هدف توسعه و پیشرفت راسته‌ته رفته و استوار است با دارایه و روشن بینی طراحان و معماران نظام نوین سیاسی و اقتصادی، موفقیت تاریخی و راهبردی خود را در کلیه زمینه‌ها بیافتند.

بخش حمل و نقل که هر ساله حجم انبوهی از کالا و مسافر را در سطح جهان جابجا می‌نماید، یکی از پیشتازهای مهم اقتصادی بسیاری از کشورها است وکشور ما بدلیل موقعیت جغرافیایی ممتاز و منحصر به فرد خود در شبکه گسترده و کارآمد راههای ملی اعم از آزاد راه، بزرگراه، راههای اصلی و فرعی، خطوط راه آهن و بنادر مهم و فعال در حاشیه دریای خزر، خلیج فارس و دریای عمان و فرودگاههای بین‌المللی و داخلی متعدد در سطح کشور ساسیس راه ترابری بین آسیا و اروپاست و در هزاره سوم چنین موقعیت ویژه و ارزشمندی می‌تواند مقدمات حضور پرتوان و مؤثر کشورمان را در مجموعه حمل و نقل جهانی فراهم سازد و ناگفتاری رود ۲۴ آذر ماه از سوی شورای فرهنگ عمومی کشور بعنوان روز حمل و نقل نامگذاری است بر چنین فعالیت و توانی که تنها با عزم‌وارادهای ملی تحقق پذیر است.

الف- بخش حمل و نقل جاده‌ای

در قلمرو جمهوری اسلامی ایران بالغ بر ۸۵ درصد از کل جابجایی بار و ۹۵ درصد از کل جابجایی مسافر از طریق جاده صورت می گیرد و این شیوه حمل و نقل رایج ترین روش برای جابجایی کالا و مسافر در کلیه کشورها است. در این بخش بالغ بر ۱۸۰ هزار دستگاه انواع وسائل نقلیه سنگین باری و مدر حدود ۶۰ هزار دستگاه وسیله نقلیه عمومی مسافری فعالیت دارند که به طور متوسط سالانه بالغ بر ۲۰۷ میلیون تن کالا و نیز حدود ۳۶۹ میلیون نفر مسافر را در کشور جابجا می کنند.

عمده ترین نقاط عبور مرزی جاده‌ای کشور عبارتند از:

۱. بازرگان و سرو (هم مرز با ترکیه) ، خسروی (هم مرز با عراق) ، نرماب، ۲. دوغارون (هم مرز با افغانستان) ، میرجاوه (هم مرز با پاکستان) ، مرزیلی، ۳. آستارا، جلفا و بیله سوار (هم مرز با جمهوری آذربایجان) ، نوردوز (هم مرز با ارمنستان) ، آبیجه بون ، باجگیران، لطف آباد و سرخس (هم مرز با ترکمنستان) در شمال

طول راههای برون شهری

نوع راه	درصد بهره برداری (تقریبی)	درصد اقدام (تقریبی)
آزاد راه	۸۹۰	۷۲۷
بزرگراه	۴۴۲۱	۱۱۱۷
راه اصلی	۲۲۲۰۲	——
راه فرعی	۵۳۲۴۳	——
راه روستایی	۸۶۲۰۹	——
طول راههای کشور	۱۶۶۱۸۵ کیلومتر	——

ب- بخش حمل و نقل ریلی

راه آهن جمهوری اسلامی ایران دارای شبکه گسترده و کارآمدی است که از مرز زاری واقع در استان آذربایجان غربی به کابیکوی ترکیه و از طریق راه آهن ترکیه به شبکه راه آهنهای غیراستاندارد و اروپا و همچنین در مرز جلفا ۱۴۶۶ کیلومتر راه آهن برقی از طریق جمهوری آذربایجان به شبکه سراسری راه آهن قفقاز و ماوا قفقاز به جمهوریهای تازه استقلال یافته و در نهایت به راه آهن روسیه و در مرز سرخس از طریق راه آهن ترکمنستان، شبکه سراسری راه آهن کشورهای آسیای میانه و از طریق مرز میرجاوه به راه آهن پاکستان مرتبط است واز طریق بندر امام خمینی، بندرعباس، بندرخرمشهر بندر امیر آباد به دریا متصل می‌باشد طول خطوط اصلی یک خط و دوخطه موجود آن به ترتیب ۴۶۱۷ و ۲۹۳ کیلومتر می‌باشد که در سال ۱۳۷۸ جابجایی بالغ بر ۲۸ میلیون تن بار و ۱۱ میلیون نفر مسافر را در این شبکه انجام داده است که البته با توجه به توانی مناسب آن زمینه‌ها وبستر امکانات موجود حمل و نقل در ایران اسلامی همچون بنادر شمال، بنادر جنوب، ترمینالهای کانتینری، دریایی و مناطق آزاد تجاری و ترانزیت حمل و نقل کالا به اقصی نقاط شمار از سرمایه‌ای ذکر شده از امکان توسعه بسیار حوبی برخوردار می‌باشد.

ایستگاههای بزرگ و تکنیکالی راه آهن در سطح کشور عبارتند از:

الف- محور جنوب

قم- اراک- اهواز- خرمشهر- بندرامام‌خمینی

ب- محور شمالشرق

سمنان- شاهرود- مشهد- سرخس

ج- محور شمالغرب

تاکر- قزوین- زنجان- تبریز- جلفا- آرزی

د- محور جنوبشرق

قم- کاشان- اصفهان- یزد- کرمان- بندرعباس

هـ- محور شمال

کرمان- فاطمه‌نور- ساری- بندرترکمن- گرگان.

سایری دیودی و خروجی کالا های کشور از طریق راه آهن عبارتند از:

سرخس- جلفا- آرزی- بندرامام- بندرعباس- خرمشهر- میرجاوه.

ج- بخش حمل و نقل دریایی

آزمایهای دور کشور ما به عنوان یکی از کشورهای مهم در زمینه مسائل دریایی محسوب و به لحاظ موقعیت جغرافیایی و همچنین و برخوردداشتن آبراههای بین المللی و اتصال این آب راهها از طریق شاهراه ترانزیتی به کشورهای آسیای میانه از اهمیت خاصی برخوردار است. جمهوری اسلامی ایران حدود ۲۷۰۰ کیلومتر مرز آبی دارد که ۷۰۰ کیلومتر آن در دریای خزر و ۲۰۰۰ کیلومتر آن در خلیج فارس و دریای عمان واقع است. در ایران ۱۱ بندرتجاری فعال (۳بندر در شمال کشور و ۸ بندر در جنوب) به امر خدمات حمل و نقل دریایی اشتغال دارند. بنادر تجاری شمال دارای ۱۱ اسکله به طول ۱۶۱۵ متر و بنادر جنوب دارای ۹۰ اسکله به طول تقریبی ۱۵۰۰۹ متر شامل اسکله کالاهای عمومی ، کانتینری و فضای و نفتی می‌باشند. در سال ۱۳۷۸ در این بنادر نزدیک ۴۲ میلیون تن ۳۲ میلیون تن کالا تخلیه و بارگیری و حدود ۱ میلیون نفر مسافر جابجا شده‌اند.

د- بخش حمل و نقل هوایی

کشور بزرگ اسلامی ایران بلحاظ موقعیت خاص جغرافیایی، وسعت سرزمین آبی و خاکی، پستی و بلندیهای مهم پیوسته، بیابانهای گوناگون و پراکندگی شهرها و ده سخت، بین شهرهای مهم نیاز وافر به حمل و نقل هوایی دارد و در راستای برآورد این نیاز نسبت به ایجاد فرودگاهها با کاربری سازگار، تجاری به صورت داخلی و بین المللی در سطح کشور اقدام لازم به عمل آمده و بحوی که در سال جاری ۶۴ فرودگاه فعال میباشد و ۱۹ فرودگاه غیرفعالی در دست ساخت در کشورمان وجود دارد و صنعت حمل و نقل هوایی کشور در سال ۱۳۷۸ ،تا بع ۱۷ میلیون نفر مسافر و ۲۳۰۰۰ تن بار در پروازهای داخلی و ۳ میلیون نفر مسافر و ۲۷۰۰۰ تن بار در پروازهای خارجی را جابجا نموده است.